

Wiesław Skrzydło

Systemy partyjne w ustroju socjalistycznym

Rocznik Lubelski 12, 49-64

1969

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

WIESŁAW SKRZYDŁO

SYSTEMY PARTYJNE W USTROJU SOCJALISTYCZNYM

Wzrastająca w życiu współczesnych społeczeństw rola partii politycznych, zmienny układ ich wzajemnych stosunków, stawiają w polu widzenia obserwatorów zjawisk politycznych, a także przedstawicieli nauk prawnych i socjologów, problem charakterystyki występujących aktualnie systemów partyjnych¹.

Problem ten występuje także i w Polsce, gdzie stosunki międzypartyjne — zanim przybrały aktualną postać — przechodziły określoną ewolucję w okresie ostatnich 25 lat. Ewolucja ta nie stanowiła przy tym form specyficznych tylko dla ustroju państwowego Polski, a zatem można kwestię tę rozpatrywać na szerszym tle, w oparciu o praktykę i doświadczenia innych państw obozu socjalistycznego.

Sytuacja poszczególnych państw socjalistycznych pod względem życia partyjnego i liczby działających partii politycznych jest mocno różnicowana. Wystarczy nadmienić, że na czternaście istniejących aktualnie państw typu socjalistycznego w siedmiu przypadkach mamy do czynienia z działalnością jednej tylko partii politycznej² — partii marksistowsko-leninowskiej. W pozostałych siedmiu przypadkach występują dwie³ lub więcej partii⁴. Stwierdzenie tego faktu prowadzi w konsekwencji do konieczności określenia i scharakteryzowania systemu partyjnego występującego w poszczególnych państwach socjalistycznych. W literaturze istnieje rozpowszechniony pogląd na klasyfi-

---

¹ Artykuł niniejszy stanowi fragment większej pracy poświęconej problemom ustroju politycznego państw socjalistycznych.

² Sytuacja taka występuje: w Albanii — gdzie działa Albańska Partia Pracy, w Jugosławii — Związek Komunistów Jugosławii, w Mongolii — Mongolska Partia Ludowo-Rewolucyjna, w Rumunii — Rumuńska Partia Komunistyczna, na Węgrzech — Węgierska Socjalistyczna Partia Robotnicza, w ZSRR — Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego i na Kubie — Komunistyczna Partia Kuby.

³ Tak kształtuje się sytuacja w Bułgarii, gdzie obok Bułgarskiej Partii Komunistycznej działa Bułgarski Ludowy Związek Chłopski.

⁴ W europejskich państwach demokracji ludowej sytuacja ta przedstawia się następująco: w Czechosłowacji obok KPCz działają — Czechosłowacka Partia Ludowa, Czechosłowacka Partia Socjalistyczna, Słowacka Partia Odrodzenia, Słowacka Partia Wolności; w NRD — obok Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec są: Chrześcijańsko-Demokratyczny Związek Niemiec, Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Niemiec i Narodowo-Demokratyczna Partia Niemiec; w PRL — obok Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej są Zjednoczone Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Demokratyczne. W ChRL — obok KPCh działa 8 innych partii, w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej obok Koreańskiej Partii Pracy istnieją jeszcze dwie partie, a w Wietnamskiej Republice Demokratycznej obok Wietnamskiej Partii Pracujących występują ponadto dwie partie.

kację systemów partyjnych występujących w ustroju kapitalistycznym⁵. Sprowadza się je do trzech, a mianowicie systemu monopartyjnego, dwupartyjnego i wielopartyjnego. Tę samą terminologię spotkać można wielokrotnie i w literaturze naukowej państw socjalistycznych⁶. Zatem spotykamy się tu z przejmowaniem pojęć bez sprawdzenia czy treść, którą one zawierają pokrywa się z rzeczywistością społeczną tych państw.

Aby odpowiedzieć na pytanie czy rozpowszechnione poglądy na systemy partyjne społeczeństw kapitalistycznych są przydatne i mogą być wykorzystane dla charakterystyki życia partyjnego w ustroju socjalistycznym trzeba wyjaśnić najpierw pojęcie: system partyjny. System partyjny określić można jako zespół zasad regulujących stosunki istniejące między organizacjami politycznymi danego społeczeństwa. Chodzi zatem o te zasady, które charakteryzują mechanizm współdziałania, bądź rywalizacji, partii politycznych w walce o władzę państwową⁷. Mówiąc więc o systemie partyjnym mamy na uwadze przyjęte ogólnie zasady postępowania znajdujące zastosowanie w praktyce życia partyjnego. Przedstawiony sposób pojmowania systemu partyjnego znajdzie więc zastosowanie nawet w tych warunkach, gdy w społeczeństwie występuje jedna tylko partia polityczna, która działając wchodzi w określone stosunki z innymi organizacjami, a także pozostaje w ściśle sprecyzowanym stosunku do aparatu państwowego, wywierając wpływ na treść i kierunek jego działalności.

Takie ujęcie pojęcia systemu partyjnego znajduje potwierdzenie w praktyce, wszak w przypadku systemu dwupartyjnego idzie nie o liczbę istniejących legalnie i działających partii politycznych, których zarówno w Stanach Zjednoczonych jak i w Wielkiej Brytanii jest więcej niż dwie, ale o fakt, że zasady współdziałania czy rywalizacji w walce o władzę państwową wysuwają na czoło życia politycznego dwie partie, posiadające faktyczny udział w jej wykonywaniu. Chodzi więc nie o liczbę działających partii, lecz o zasady regulujące stosunki międzypartyjne w walce o wpływ na wykonywanie władzy publicznej w państwie.

Jeżeli tak ujmie się istotę systemu partyjnego to z góry można założyć, że tradycyjny i rozpowszechniony szeroko podział systemów par-

⁵ Zob. na ten temat M. Duverger *Les partis politiques*. Paris 1958; Z. Wachlowski *Stronnictwa polityczne w państwie współczesnym*. Warszawa — Kraków 1939; S. Chodak *Systemy partyjne Europy Zachodniej. Pochodzenie, ewolucja, funkcje społeczne*. „Studia Socjologiczno-Polityczne” 1961 nr 9.

⁶ Zob. np. I. P. Ilinskij, B. W. Szczetinina *Gosudarstwiennoje prawo stran narodnoj diemokratii*. Moskwa 1964, s. 154 i nast.; A. Ch. Machnienko *Osnownyje instituty gosudarstwiennoego prawa jewropejskich stran narodnoj diemokratii*. Moskwa 1964, s. 145 i nast. a także w artykule: *System wielopartyjny w krajach demokracji ludowej*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1962, nr 3, s. 107 i nast. Zob. także J. Djordjevic *La Yougoslavie socialiste*. Paris 1959, s. 99 i nast.; T. Szymczak *Ustrój państw socjalistycznych Europy środkowej i południowo-wschodniej*. Łódź 1963, s. 19 i in.

⁷ Por. W. Zakrzewski *W sprawie klasyfikacji systemów partyjnych*. „Studia Socjologiczno-Polityczne” 1961 nr 10, s. 47. Zob. też wydaną pod red. A. Łopatkki *Organizację społeczeństwa socjalistycznego w Polsce*. Warszawa — Poznań 1968, s. 65, a także A. Łopatkka *Le systeme de parti en Pologne* (nadbitek artykułu zamieszczonego w „Etudes sur le droit polonais actuel”), s. 21.

tyjnych społeczeństwa kapitalistycznego nie może mieć zastosowania w warunkach ustroju socjalistycznego. Mechanizm działania partii politycznej, jej udział w wykonywaniu władzy państwowej w przypadku istnienia jednej partii, będzie zupełnie inny w ustroju kapitalistycznym niż w socjalistycznym. W jeszcze większym stopniu uwaga ta odnosi się do systemu dwupartyjnego, zakładającego rywalizację partii, sprawowanie przez jedną z nich roli partii rządzącej, a przez drugą funkcji opozycji. Fakt istnienia w Bułgarii dwu partii politycznych nie oznacza bynajmniej, iż mamy tu do czynienia z systemem dwupartyjnym. To samo zastrzeżenie odnosi się i do systemu wielopartyjnego. Występowanie kilku partii w ustroju kapitalistycznym i analogiczne zjawisko w ustroju socjalistycznym dają w efekcie tak wiele odmienności, zawierają tak dużo cech różniących je, że systemów tych w żadnym wypadku utożsamiać nie można. Charakterystyczną bowiem cechą dla systemu wielopartyjnego jest:

a — istnienie dość szerokiego wachlarza ugrupowań politycznych — od skrajnej prawicy aż do partii komunistycznej w większości przypadków na lewicy — w warunkach realizacji ustroju demokracji burżuazyjnej. W ustroju socjalistycznym prawnie dozwolone jest istnienie wyłącznie ugrupowań politycznych ludzi pracy, zatem występowanie kilku partii politycznych nie może służyć celom wrogim i sprzecznym z interesami i dążeniami ludzi pracy;

b — burżuazyjny system wielopartyjny cechuje walka polityczna o władzę państwową, stąd mamy do czynienia ze zjawiskiem rotacji w sprawowaniu władzy przez różne partie polityczne. W ustroju socjalistycznym, w warunkach istnienia kilku partii, nie występuje zasadnicza sprzeczność programów partyjnych i nie ma walki politycznej. Zasadnicze cele i założenia programowe istniejących partii są zbieżne, zatem nie walka, a współpraca i współdziałanie charakteryzuje stosunki wzajemne tych ugrupowań. Współdziałanie partii w realizacji władzy państwowej opiera się na nowych zasadach;

c — partie polityczne w ustroju socjalistycznym nie są bynajmniej jedynymi czynnikami oddziaływania ludu pracującego miast i wsi na państwo i włączania go do udziału w decydowaniu o sprawach ogólnospołecznych;

d — mimo występowania kilku partii politycznych rolę kierowniczą spełnia w tym systemie partia klasy robotniczej i fakt ten jest uznawany przez pozostałe partie polityczne. Z kolei partia marksistowsko-leninowska uznaje samodzielność pozostałych ugrupowań politycznych⁸.

Tak więc tradycyjny podział systemów partyjnych, zbudowany na tle doświadczeń i sytuacji typowej dla społeczeństwa kapitalistycznego nie znajduje uzasadnienia w ustroju socjalistycznym. Nie odpowiada on ani nowym warunkom politycznym, ani też potrzebom społecznym. Słusznie też w literaturze naszej jest krytykowany⁹. Nie można bowiem

⁸ Zob. A. Łopatką *Kierownicza rola partii komunistycznej w stosunku do państwa socjalistycznego. Zasady leninowskie*. Poznań 1963, s. 164, a także W. Skrzydło *System partyjny PRL i jego wyraz w ustroju politycznym państwa*. „Państwo i Prawo” 1959, z. 7, s. 13 i nast.

⁹ Zob. W. Zakrzewski *W sprawie klasyfikacji...*, s. 50, a także J. J. Wiatr *Spółeczeństwo. Wstęp do socjologii systematycznej*. Warszawa 1964, s. 379.

dokonywać prawidłowej systematyzacji partii politycznych tylko w oparciu o kryteria formalne, bez uwzględnienia treści stosunków społeczno-politycznych, z których dopiero wyrastają różne formy struktury partyjnej. Systematyzacja partii politycznych może być przeprowadzana tylko na tle i w ścisłym związku z cechami charakteryzującymi odrębność typu państwa. Z istoty państwa socjalistycznego wynika zasada kierowniczej roli klasy robotniczej i ona staje się cechą najbardziej charakterystyczną dla socjalistycznego systemu partyjnego¹⁰.

Odrzucenie zatem dotychczasowych pojęć rodzi konieczność wypełnienia powstałej w ten sposób luki nową systematyzacją stosunków międzypartyjnych, odpowiadającą zasadom ustrojowym państwa socjalistycznego i jego potrzebom społeczno-politycznym. W ustroju socjalistycznym obserwujemy zatem dwa zjawiska z tej dziedziny.

a — jedno z nich, to fakt występowania w niektórych państwach tego typu jednej tylko partii politycznej, partii nowego typu, różniącej się organizacyjnie, doktrynalnie i funkcjonalnie od partii tradycyjnych, które można określić jako partie typu parlamentarnego;

b — drugie — państwa, w których obok partii marksistowsko-leninowskiej występują także inne ugrupowania polityczne ludzi pracy. Współdział takich ugrupowań w sprawowaniu władzy państwowej wygląda więc różnie. Inaczej sprawa ta kształtuje się w warunkach gdy rząd tworzy samodzielnie jedna partia, inaczej zaś gdy skład rządu i innych organów państwowych ma charakter międzypartyjny.

Pierwszy układ stosunków będzie charakterystyczny dla socjalistycznego systemu jednej partii, który przyjął się w większości państw socjalistycznych Europy w wyniku zaistniałych okoliczności, o czym mowa będzie dalej. System ten różni się w sposób zasadniczy od burżuazyjnej monopartyjności i to nie tylko z uwagi na to, że wyraża inną treść klasową, że służy interesom większości społeczeństwa — ludowi pracującemu miast i wsi. Różni się on także i dlatego, że partia marksistowsko-leninowska nie utożsamia się — jak ma to miejsce z partią faszystowską w burżuazyjnym systemie monopartyjnym — z aparatem państwowym, lecz mamy tu do czynienia z rozgraniczeniem partii i mechanizmu państwowego, a partia występuje przy tym nie tylko samodzielnie, lecz rozwija szerokie współdziałanie z licznymi organizacjami społecznymi. Fakt występowania tej współpracy — nawet w formach nie zorganizowanych jak np. blok komunistów i bezpartyjnych w ZSRR, czy w ramach instytucji typu frontu narodowego zakładającej współdziałanie liczyh i różnorodnych organizacji z partią marksistowsko-leninowską — stwarza sytuację, w której można mówić o istnieniu określonego, szczególnego rodzaju socjalistycznego systemu partyjnego także wówczas, gdy brak jest innych partii politycznych¹¹. Zaklasyfikowanie więc systemu partyjnego państwa socjalistycznego, w którym

¹⁰ Por. W. Zakrzewski *W sprawie klasyfikacji...*, s. 55, który słusznie wskazuje na różnice zachodzące między systemem wielopartyjnym o zmiennej koalicji i zmiennym stopniu wpływu poszczególnych partii na rząd, a systemem wielopartyjnym, w którym mamy do czynienia z wyraźną przewagą jednej partii nie wynikającą jednak z podstawowej zasady ustrojowej (system skandynawski) czy wreszcie system, w którym kierownicza rola jednej partii posiada charakter zasady ustrojowej (państwa demokracji ludowej). Tamże, s. 54.

¹¹ Tamże, s. 54. Zob. też A. Łopátka *Kierownicza rola partii...*, s. 204.

działa jedna tylko partia polityczna nie nastęrcza większych trudności, a stwarza jedynie potrzebę podkreślenia odmienności sytuacji politycznej i roli partii w porównaniu z analogiczną sytuacją występującą w warunkach ustroju kapitalistycznego.

Znacznie więcej problemów wiąże się z kwestią określenia systemu partyjnego tych państw, w których obok partii marksistowsko-leninowskiej działają inne ugrupowania polityczne ludzi pracy, ugrupowania występujące pod nazwą partii. W literaturze prawniczej i społeczno-politycznej państw zachodnich, stojącej na platformie ideologii burżuazyjnej, dość często spotkać można poglądy o pozornym charakterze wielopartyjnego systemu państw demokracji ludowej, lub wręcz określające go jako jednopartyjny. Partie sojusznicze określa się mianem satelitów, lub też porównuje do grup nacisku rozpowszechnionych w ustroju kapitalistycznym. Poglądy te wyrastają rzekomo z przekonania, że nie jest możliwą do pogodzenia samodzielność partii politycznej z jednoczesnym uznaniem przez nią kierowniczej roli innej partii, a także z świadomą rezygnacją z walki o władzę polityczną.

Zdając sobie sprawę ze specyfiki sytuacji występującej w niektórych państwach demokracji ludowej J. J. Wiatr próbuje przedstawić własną systematyzację partii politycznych na gruncie ustroju socjalistycznego. Wprowadza mianowicie dwojaką klasyfikację:

a — w zależności od typu ustroju społeczno-gospodarczego wyróżnia partie burżuazyjne, socjalistyczne i trzeciego świata;

b — podział drugi jest niejako drugorzędny, w jego ramach w warunkach państwa socjalistycznego dostrzega autor system jednopartyjny, dwupartyjny, wielopartyjny, partii dominującej¹² i hegemonicznej.

Ten ostatni typ stosunków, określony mianem partii hegemonicznej najbardziej odpowiada J. J. Wiatrowi, który proponuje stosować go dla określenia stosunków międzypartyjnych w państwach demokracji ludowej, w tej liczbie i w Polsce. Co jest cechą charakterystyczną tego typu? Autor stwierdza, że idzie tu o taki układ stosunków, w którym przy istnieniu więcej niż jednej partii politycznej „władza w sposób trwały i przez nikogo nie kwestionowany (przynajmniej jeśli idzie o publicznie działające organizacje i ugrupowania polityczne) znajduje się w ręku jednej partii, której hegemonia akcentowana jest przez pozostałe”¹³.

Cechą, która odróżnia system partii hegemonicznej od systemu partii dominującej jest fakt, że nie występuje tu walka o władzę państwową, nie ma też partii opozycyjnej. Przytoczona charakterystyka proponowanego ujęcia systemu partyjnego wymaga pewnych uwag. Otóż nie wydaje się by została w niej trafnie przedstawiona sytuacja w zakresie sprawowania władzy, gdyż ani z istoty suwerenności ludu pracującego miast i wsi, ani też z charakterystyki i roli społeczno-politycznej, jak również funkcji partii marksistowsko-leninowskiej, nie wynika że władza znajduje się w ręku jednej partii. Piastunem władzy publicznej w ustroju socjalistycznym jest lud pracujący, udział zaś w realizacji tej władzy posiadają istniejące partie polityczne. Tam więc gdzie jest jedna partia, czyni ona to samodzielnie, tam zaś gdzie obok partii marksistowsko-leninowskiej występują inne partie polityczne, uczestniczą one rów-

¹² Pojęcie wprowadzone przez M. Duvergera *Les partis politiques*, s. 340.

¹³ J. J. Wiatr *Spółeczeństwo...*, s. 380.

niez w realizacji tej władzy. Takiemu stanowisku dawały wyraz niejednokrotnie uchwały władz naczelnych PZPR¹⁴.

Uznawanie przez partie sojusznicze kierowniczej roli klasy robotniczej i jej partii nie oznacza w żadnym stopniu, by partie te nie uczestniczyły w sprawowaniu władzy państwowej. Takiemu stanowisku i poglądom przeczy choćby fakt udziału przedstawicieli partii sojuszniczych w obsadzie kierowniczych stanowisk w aparacie państwowym — od parlamentu i rządu poczynając, a na terenowych ogniwach aparatu państwowego kończąc — a także uzgadnianie stanowisk i decyzji szczególnej wagi przez kierownicze instancje tych partii; głównie dotyczy to tych dziedzin życia społecznego, na których działające partie sojusznicze koncentrują swą aktywność.

Fakt, że w siedmiu państwach socjalistycznych mamy do czynienia z działalnością partii sojuszniczych, stwarza nie tylko potrzebę znalezienia określenia tego systemu partyjnego, ale także wyjaśnienia szeregu innych kwestii z tym związanych. Stwierdzenie faktu występowania tych partii nie może przesłaniać zjawiska, że system ten oparty jest na innych zasadach, niż system wielopartyjny. Zagadnieniem charakteru systemu partyjnego państwa socjalistycznego zajmował się m. in. W. Zakrzewski, który polemizując z poglądem występującym na zachodzie, a kwestionującym charakter ugrupowań sojuszniczych jako partii, słusznie zwraca uwagę na fakt, że dla istnienia systemu wielopartyjnego (gdyż takim mianem określa się system występujący w Polsce i niektórych innych państwach demokracji ludowej) istotne jest nie to jakimi metodami posługują się partie w celu osiągnięcia udziału w sprawowaniu rządów, lecz to, iż współudział ten występuje. Analogiczną pod wieloma względami sytuację spotyka się przecież także w państwach kapitalistycznych, w których drobne ugrupowania nie mogąc samodzielnie sprawować władzy państwowej rezygnują z walki na rzecz współdziałania, jeśli pozwala to im lepiej zabezpieczyć osiągnięcie określonych wpływów politycznych¹⁵.

Nie odbiera partiom sojuszniczym w państwach socjalistycznych charakteru partii także to, że nie stawiają sobie za cel swej działalności samodzielnego sprawowania władzy, ograniczając się jedynie do współdziałania pod kierownictwem partii marksistowsko-leninowskiej w realizacji władzy państwowej, w zabezpieczeniu lepszej przyszłości i rozwoju społeczeństwa. Charakter partii politycznej zależy nie od tego czy ugrupowanie to samodzielnie sprawuje, czy też chce sprawować władzę państwową, ale od rzeczywistego znaczenia, od roli, jaką dana partia pełni w społeczeństwie.

Tak więc partie sojusznicze w pełni posiadają cechy charakterystyczne dla pojęcia i istoty współczesnej partii politycznej. Występowanie jednak kilku ugrupowań tego rodzaju nie stanowi jeszcze o istnieniu systemu wielopartyjnego, nawet gdybyśmy mu dodali określenie „wielo-

¹⁴ „Nowe Drogi” 1959 nr 4, s. 653, gdzie stwierdza się wyraźnie, że PZPR sprawuje kierownictwo polityczne wspólnie z partiami sojuszniczymi: ZSL i SD. Zob. też *Kongres Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego. Pozdrowienia od N. S. Chruszczowa*. „Trybuna Ludu” 1962 nr 134.

¹⁵ W. Zakrzewski *W sprawie klasyfikacji...*, s. 49.

partyjność socjalistyczna". Prowadziłyby nas to bowiem do niepotrzebnego pomieszania pojęć i używania terminów, które w zależności od ustroju społeczno-gospodarczego, od typu państwa, mają różną treść, określają różny mechanizm działania i typ stosunków wzajemnych.

Aby więc rozważania na temat systemu partyjnego państwa socjalistycznego zakończyć nie negatywnym stwierdzeniem (czym, czy jakim ten system nie jest), ale pozytywnym określeniem, wydaje się, iż można przyjąć następujące rozwiązanie. System partyjny tych państw, w których działa jedna tylko partia można określić jako socjalistyczny system jednej partii. Natomiast system charakteryzujący się istnieniem dwu czy większej liczby ugrupowań, określane dotychczas jako wielopartyjny, czy partii hegemonicznej można, jak się wydaje, nazwać mianem systemu partii zblokowanych. Termin ten wskazuje zarazem na fakt, że mamy do czynienia nie z jedną, lecz z kilkoma partiami politycznymi, a jednocześnie podkreśla typ stosunków zachodzących między tymi ugrupowaniami. Ten typ stosunków charakteryzuje bliska współpraca wynikająca ze zbieżnych założeń programowych, z identycznych celów działania, podkreśla kierowniczą rolę, jaką w tych stosunkach odgrywa partia marksistowsko-leninowska i fakt, że działają one na zasadzie współpracy, porozumienia, bloku, gwarantującego samodzielność każdej z tych formacji politycznych powołanych do reprezentowania interesów poszczególnych grup czy warstw społeczeństwa¹⁶. Termin ten zdobył sobie zresztą w Polsce prawo obywatelstwa, gdyż był on powszechnie używany w okresie ugruntowywania władzy ludowej i walki z legalną opozycją w KRN i w Sejmie Ustawodawczym.

Występowanie dwu różnych systemów — jednej partii i partii zblokowanych — nie daje podstawy do postawienia kwestii: który z wymienionych systemów jest lepszy, bardziej odpowiadający warunkom ustrojowym i potrzebom państwa socjalistycznego. Takie stawianie problemu nie znajduje absolutnie żadnych podstaw, gdyż to jaki system partyjny istnieje w danym państwie zależy wyłącznie od warunków politycznych, tradycji itp. okoliczności. Słusznie też J. Kadar stwierdza: „Dla demokracji ludowej, jako jednej z form dyktatury proletariatu, zagadnieniem zasadniczym, stanowiącym prawidłowość, jest kierownicza rola klasy robotniczej. Zagadnienie jedno czy wielopartyjnego systemu nie wynika z ogólnej prawidłowości, a jest praktycznym, politycznym zagadnieniem, które należy rozstrzygnąć na gruncie społecznych i politycznych warunków danego kraju”¹⁷. Nie jest to zatem problem o pierw-

¹⁶ Tak też ten typ stosunków określa A. Steiniger *Das Blocksystem Beitrag zur einer demokratischen Verfassungslehre*. Berlin 1949. Wydaje mi się, że termin ten jest bardziej precyzyjny, a przy tym krótszy od innych określeń spotykanych w literaturze, w tym i od sformułowania »system współdziałania partii komunistycznej i partii pośrednich«.

¹⁷ J. Kadar *Oczetnyj доклад Centralnogo Komiteta Wiengierskoj Socjalistycznej Raboczej Partii VII sjezdu partii*. „Komunist” 1959, s. 18, s. 193. Zob. też A. Łopátka *Kierownicza rola partii...*, s. 205—206, a także G. Matern *System wielopartyjny w Niemieckiej Republice Demokratycznej*. „Problemy Pokoju i Socjalizmu” 1959, z. 4.

szoplanowym znaczeniu, nie ma on charakteru ogólnej prawidłowości ustroju socjalistycznego, gdyż jest związany nie z zagadnieniem istoty władzy państwowej, a tylko formą jej wykonywania, stąd też na jego kształt wywierają wpływ czynniki różnorodnej natury.

Twórcy naukowego socjalizmu nie wysuwali bynajmniej nigdy tezy o dopuszczalności w ustroju socjalistycznym tylko jednej partii, partii klasy robotniczej. Ich wskazania szły w kierunku podkreślenia nieodzowności istnienia partii rewolucyjnej jako warunku zwycięstwa rewolucji proletariackiej. Dawał temu wyraz K. Marks¹⁸. Niejednokrotnie na tym też stanowisku stał W. I. Lenin, który jako warunek ustanowienia dyktatury proletariatu przyjmował przejęcie rządu przez partię rewolucyjnej klasy robotniczej, ale z dopuszczeniem do niego innych partii, z wykluczeniem wszakże możliwości rotacji w sprawowaniu władzy państwowej¹⁹.

Po zwycięstwie rewolucji zakładał Lenin możliwość istnienia kilku partii politycznych. W szczególności doceniał wagę i znaczenie partii chłopskich. Zakładał możliwość tworzenia rządu z udziałem przedstawicieli tych partii, nawet za cenę drobnych kompromisów, by poprzez nie „o ile są nieuniknione, umieć zachować wierność wobec swych zasad, swojej klasy [...]”²⁰. Hasło bloku partii socjalistycznych było modne w tym okresie, ale też i pouczająca jest praktyka w zakresie tworzenia rządu z udziałem przedstawicieli innych ugrupowań. W okresie gdy lewicowi eserzy wchodzili w skład rządu, otrzymywali resorty o znacznie mniejszym ciężarze gatunkowym (poza resortem sprawiedliwości, którego zakres działania był ograniczony z uwagi na istnienie Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Kонтrewolucją, znajdującej się w rękach bolszewików), takie jak — poczt i telegrafu, samorządu, rolnictwa²¹. W okresie początkowym istnienia władzy radzieckiej Lenin dopuszczał — z teoretycznego punktu widzenia, a pogląd ten realizował także w praktyce — istnienie nie tylko innych partii uważających się za socjalistyczne, ale także i działalność partii opozycyjnych, które od początku istnienia wła-

¹⁸ Wyraźnie stwierdza to K. Marks w *Ogólnym statucie międzynarodowego stowarzyszenia robotników* (*Dzieła wybrane*, t. I, s. 362) pisząc: „W swej walce przeciw zjednoczonej władzy klas panujących proletariat może działać jako klasa tylko przez zorganizowanie się w odrębną partię polityczną przeciwstawiającą się wszystkim starym partiom utworzonym przez klasy posiadające. Tylko zorganizowanie się proletariatu w partię polityczną jest konieczne dla zapewnienia zwycięstwa rewolucji socjalistycznej i osiągnięcia jej celu ostatecznego — zniesienia klas.”

¹⁹ W. I. Lenin *Do Komitetu Centralnego SDPRR* (*Dzieła*, t. 25, s. 308) gdzie stwierdza, że rozwój wydarzeń doprowadzi partię do władzy i że wówczas „nie wypuścimy jej z rąk”.

²⁰ W. I. Lenin *O kompromisach*. W: *Dzieła*, t. 25, s. 328. Na temat udziału przedstawicieli innych partii w rządzie radzieckim zob. u Lenina *O Komitetu Centralnego Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (bolszewików)*, W: *Dzieła*, t. 26, s. 300—301; *Sojusz robotników z pracującymi i wyzyskiwanymi chłopami*. W: *Dzieła*, t. 26, s. 333—334, a także *Dziecięca choroba lewicowości w komunizmie*. W: *Dzieła*, t. 31, s. 55.

²¹ Zob. M. Waldenberg *Rozwój poglądów Lenina na system partyjny w warunkach dyktatury proletariatu*. „Studia Socjologiczno-Polityczne” 1962 nr 13, s. 30 i nast., a także J. G. Gimpelson *O powstaniu systemu jednopartyjnego w ZSRR*. „Zeszyty Teoretyczno-Polityczne” 1966, z. 2, s. 27 i nast.

dzy radzieckiej znalazły się po drugiej stronie barykady, a mimo to prowadziły legalną działalność i wydawały swe czasopisma.

Poglądy Lenina w tej kwestii uległy zmianie dopiero na skutek dalszych wydarzeń, postawy politycznej przyjętej nie tylko przez przywódców partii opozycyjnych, ale i partii zwących się socjalistycznymi. Na rozwój jego poglądów w tej dziedzinie wywierały wpływ nie tylko rozbieżności ideologiczne, ale w dużym stopniu także polityka stosowana przez partię. Decydującą przy tym rolę odegrała sprawa stopnia zagrożenia ustroju ze strony wrogów wewnętrznych i otoczenia kapitalistycznego.

W sumie można stwierdzić, że zmiana stanowiska KPZR i Lenina w kwestii istnienia w ustroju socjalistycznym innych partii politycznych sprowadza się do następujących tez — jak to trafnie podkreślił A. Machnienko — że niekomunistyczne partie mogą istnieć w ustroju socjalistycznym jeżeli:

a — reprezentują interesy klas i warstw społecznych występujących w sojuszu i pod kierownictwem klasy robotniczej w walce o zbudowanie socjalizmu;

b — stoją na platformie budownictwa socjalistycznego;

c — uznają kierowniczą rolę partii marksistowsko-leninowskiej w budowie socjalizmu²².

Pozostaje zatem do wyjaśnienia kwestia, dlaczego nie doszło do wykształcenia się w Rosji Radzieckiej nowego systemu — systemu opartego na istnieniu i współdziałaniu kilku ugrupowań politycznych. Wydaje się, że na taki stan rzeczy złożyły się co najmniej trzy względy:

a — fakt, że napięcie walki politycznej, skrajna polaryzacja sił politycznych, rodziły tendencje do wykorzystania tych partii do walki z partią bolszewików;

b — partie — poza partią bolszewików — były nieliczne, brakowało im oparcia w masach, nie posiadały też bogatszych tradycji²³;

c — istniał stan poważnego zagrożenia kraju ze strony wrogiego otoczenia, skłonnego do wykorzystania wszelkich różnic zachodzących w łonie partii, rządu i innych organów państwowych.

Tak więc z dotychczasowych rozważań można wyprowadzić następujące wnioski:

1 — zarówno u Marksa, Engelsa jak i u Lenina brak jest wyraźnego stwierdzenia, że system jednej partii politycznej ma być nieodłączną cechą dyktatury proletariatu;

2 — koniecznym warunkiem utrzymania dyktatury proletariatu jest kierownicza rola spełniana przez partię klasy robotniczej, przy czym sprawą drugorzędną, nie mającą charakteru ogólnej prawidłowości, jest

²² A. Ch. Machnienko *Mnogopartijnaja sistiem a i narodnyj (nacionalnyj) front w stranach narodnoj diemokratii*. W: *Konstitucjonnoje prawo socjalistycznych stran. Sbornik statiej*. Pod red. W. F. Kotoka i N. P. Farbierowa Moskwa 1963, s. 153.

²³ Zob. M. Waldenberg *Rozwój poglądów...*, s. 86. Zob. też J. G. Gimpelson *op. cit.*, s. 40, który stwierdza, że w latach 1922—1923 nie było już wypadków wybierania w skład organów władzy przedstawicieli partii niekomunistycznych. Stąd też autor ten uznaje lata 1921—1922 jako granicę, kiedy ostatecznie ukształtował się w Rosji system jednej partii politycznej, partii marksistowsko-leninowskiej.

to, czy kierownictwo to spełnia ona samodzielnie, czy też w bloku z innymi partiami politycznymi ludzi pracy;

3 — o istocie dyktatury proletariatu nie stanowi charakter systemu partyjnego istniejącego w państwie;

4 — z uwagi na konkretne warunki społeczne i polityczne może istnieć w ustroju socjalistycznym system kilku partii politycznych reprezentujących interesy mas pracujących.

Zwrot w poglądach na omawianą kwestię w doktrynie marksistowskiej nastąpił w Związku Radzieckim po śmierci Lenina, kiedy na czele partii stanął J. Stalin. Jego to dziełem była analiza sytuacji społeczno-politycznej i stwierdzenie głoszące, że „kilka partii, a więc i wolność partii może istnieć tylko w takim społeczeństwie, gdzie istnieją antagonistyczne klasy, których interesy są sobie wrogie i nie dające się pogodzić [...] w ZSRR nie ma gruntu dla istnienia kilku partii, a więc również dla wolności tych partii [...]. W ZSRR może istnieć tylko jedna partia — partia komunistów”²⁴.

Przytoczony pogląd przez wiele lat wywierał wpływ na życie partyjne państw demokracji ludowej, przyczyniając się m. in. do wypaczeń w tej dziedzinie, rodzących w okresie kultu jednostki tendencje likwidatorskie w stosunku do partii sojusznicych. Przełom dokonany w roku 1956, odrzucenie błędnych poglądów i wynikających stąd praktyk, stanowił podstawę właściwego ukształtowania pozycji i roli nieproletariackich partii ludzi pracy w ustroju socjalistycznym.

Nie wszystkie państwa demokracji ludowej zakończyły już etap budowy socjalizmu, nie we wszystkich z nich socjalizm zwyciężył jako ustrój społeczno-gospodarczy, w szeregu tych państw, a w tej mierze i w Polsce, istnieją jeszcze resztki klas żyjących z wyzysku. Czy zatem wszystkie klasy społeczeństwa budującego socjalizm mogą mieć swą reprezentację w postaci partii politycznych? Słusznie traktuje się partie jako wykładniki sytuacji klas i warstw, które reprezentują. Z charakteru jednak państwa dyktatury proletariatu wynika, a podkreślają to również i konstytucje tych państw, że prawo zrzeszania się, a w tym i tworzenia partii politycznych, przysługuje jedynie ludziom pracy. Regułą jest więc, że w ustroju socjalistycznym dopuszczone jest istnienie i działalność partii wyrażających interesy ludzi pracy. Jest to, jak już zaznaczono regułą, od której są pewne wyjątki, gdy w niektórych państwach demokracji ludowej występowały w pewnych okresach czasu także i ugrupowania drobnej burżuazji²⁵. Warunkiem istnienia wszystkich nieproletariackich partii politycznych w państwach demokracji ludowej jest uznawanie przez nie programu budownictwa socjalistycznego, utrzymywanie współpracy z partią marksistowsko-leninowską, a także uznawanie jej kierowniczej roli w państwie i społeczeństwie. Jest to niezbędny warunek ich istnienia, jest to przesłanka zabezpieczająca utrzymanie zdobyczy socjalizmu, gwarancja udaremnienia wszelkich prób ze strony sił reakcji społecznej zmierzających do restauracji ustroju kapitalistycznego. Powyższe zastrzeżenia dotyczą oczywiście tylko państw aktualnie istniejących, a sformułowanie to wynika z analizy współ-

²⁴ J. Stalin *O projekcie Konstytucji ZSRR*. Moskwa 1945, s. 20.

²⁵ Zob. A. Łopatka *Kierownicza rola partii...*, s. 165, a także A. Machnienko *System wielopartyjny...*, s. 114.

czesnych warunków społeczno-politycznych państw budujących ustroj socjalistyczny. Na ile jednak teza o kierowniczej roli klasy robotniczej i jej partii posiada charakter ustrojowy, walor ogólnej prawidłowości, o tyle teza o niedopuszczalności tworzenia ugrupowań kwestionujących podstawy ustroju socjalistycznego wynika z aktualnie obowiązujących w tej mierze przepisów konstytucji. Stanowi ona zatem odbicie aktualnych warunków i potrzeb społecznych, a nie ma charakteru ogólnej prawidłowości, którą państwa wstępujące w przyszłości na tory socjalistycznego rozwoju miałyby się kierować. Nie zamyka to zatem na przyszłość szukania nowych form i metod budownictwa socjalistycznego z uwzględnieniem miejscowych warunków społecznych i politycznych, tradycji historycznych i ustrojowych²⁶.

Działające aktualnie w państwach demokracji ludowej nieproletariackie partie stanowią reprezentację polityczną różnych warstw ludzi pracy, stąd też określa się je w literaturze jako partie pośrednie, wyrażające dążenia warstw społecznych znajdujących się pomiędzy klasą robotniczą a burżuazją. Są one również partiami pośrednimi z uwagi na ich strukturę organizacyjną, która różni je od typowych partii parlamentarnych, ale także i od partii marksistowsko-leninowskich²⁷. Wszystkie jednak te partie stoją na gruncie ustroju socjalistycznego i w tym sensie są ugrupowaniami socjalistycznymi. Uznają także kierowniczą rolę partii marksistowskiej i pod jej przewodnictwem uczestniczą aktywnie w budownictwie socjalizmu. Tym większe jest znaczenie ich działalności, że pracując w określonych, specyficznych środowiskach społecznych, mogą lepiej znaleźć i zastosować odpowiednie metody postępowania, wykorzystać aktywność i inicjatywę wszystkich działaczy demokracji socjalistycznej²⁸. Wskutek tego spada na nie wiele zadań i poważny ciężar odpowiedzialności za wykonanie historycznej misji. Tym samym partie te aktywnie uczestniczą nie tylko w przebudowie społeczno-gospodarczej, ale i ideowej, światopoglądowej różnych warstw ludzi pracy. Stają się więc partiami współdziałającymi i współdecydującymi o życiu społeczeństwa, współodpowiedzialnymi za jego rozwój, krótko — partiami współrządzającymi.

Aczkolwiek każdy system partyjny wynika z określonych warunków społecznych i politycznych, chociaż nie ma podstaw do różnego wartościowania każdego z dwu systemów spotykanych w ustroju socjalistycznym, to można jednak stwierdzić, że system partii zablokowanych stwarza duże możliwości rozwoju demokracji socjalistycznej, szerokiego angażowania różnych warstw ludzi pracy do aktywnego włączania się do sprawy budowy ustroju socjalistycznego.

²⁶ Tezę tę trafnie rozwija A. Łopátka *Kierownicza rola partii...*, s. 173.

²⁷ Charakterystykę partii pośrednich rozwija L. Chajn *Jesteśmy partią pośrednią, nasza praca służy sprawie socjalizmu*. „Tygodnik Demokratyczny” 1958 nr 3, s. 10. D. Gałaj *Czy ZSL jest partią socjalistycznego typu*. „Wiś Współczesna” 1958 nr 5, s. 3—4, a także W. Skrzydło *Z problematyki genezy i istoty partii politycznych*. „Annales UMCS” sec. G, 1956, vol. 3, s. 67—69. Na odmiennym stanowisku stoi M. Sadowski „*Przemiany społeczne a system partyjny w PRL*”. Warszawa, 1969, s. 49 i n.

²⁸ Na ten temat zob. W. Gomułka *Przemówienia. X 1956—IX 1957*. Warszawa 1957, s. 32, 463. O celowości istnienia partii nieproletariackich zob. A. Łopátka *Kierownicza rola partii...*, s. 186 i nast.

Ze stwierdzeń uprzednio przedstawionych wynika więc jasno, że niezależnie od tego, czy w społeczeństwie socjalistycznym występuje jedna partia, czy też jest ich więcej, kierownicza rola należy wyłącznie do partii marksistowsko-leninowskiej. Teza ta stanowi ogólną prawidłowość ustroju socjalistycznego, jest więc zasadą, która znajduje zastosowanie we wszystkich odmianach dyktatury proletariatu.

Rozważania swe na temat cech charakterystycznych partii marksistowsko-leninowskiej A. Łopátka kończy słuszną konkluzją: „Klasa robotnicza [...] w odróżnieniu od burżuazji ma tylko jedną partię — partię komunistyczną, która jest zdolna prowadzić ją i całe społeczeństwo do socjalizmu. Stąd partii tej u steru państwa nie może zastąpić żadna inna partia. Ale niekoniecznie musi być ona jedyną partią polityczną oddziałującą na państwo”²⁹ [podkreślenie — W. S.]. Poglądy twórców naukowego socjalizmu dowodzą, iż dopuszczali oni istnienie innych partii politycznych, sojusznicych wobec partii proletariatu. To zaś czy możliwości te staną się rzeczywistością zależy wszędzie i zawsze od konkretnych warunków społecznych i politycznych, od sytuacji nie tylko wewnętrznej, ale i międzynarodowej. Stanowisko szczególnie wyraźnie występujące u Lenina, a dopuszczające możliwość istnienia innych partii politycznych ludzi pracy, wykorzystane zostało w szeregu państw demokracji ludowej.

Aczkolwiek reakcja wielokrotnie czyniła zarzuty partiom klasy robotniczej państw demokracji ludowej, iż dążą one do monopartyjności, to jednak zarzuty te nie były oparte na żadnych realnych podstawach. W Polsce były one odpierane z całą stanowczością, czemu dał wyraz W. Gomułka stwierdzając: „Za skarb bezcenny uważamy ten klimat polityczny, który wytworzył się między partiami wchodzącymi w swoim czasie w skład PKWN. Za zdobycz bezcenną polskiej demokracji uważamy odrodzenie tych partii na nowej podstawie, na podstawie rewizji ich przeszłości”³⁰. W wyniku zaś oceny działalności i postawy SL, a także PPS doszedł W. Gomułka do stwierdzenia: „chcemy, aby wszystkie te partie uczestniczyły w organach władzy [...]”³¹.

Powstaje zatem pytanie: na jakich przesłankach opiera się istnienie w ustroju socjalistycznym innych partii politycznych, poza partią marksistowsko-leninowską? Istnienie i współpraca tych partii wynikają przede wszystkim ze wspólnoty podstawowych, najbardziej żywotnych interesów klasy robotniczej i innych warstw ludzi pracy. Dążenia klasy robotniczej i pracującego chłopstwa, jak też innych warstw pracujących, mogą znaleźć pełny wyraz dopiero w ustroju socjalistycznym³². Okoliczności te stwarzają przesłanki trwałej i szerokiej współpracy warstw ludu pracującego i ugrupowań politycznych. Warunkiem istnie-

²⁹ A. Łopátka *Kierownicza rola partii...*, s. 35.

³⁰ W. Gomułka *Sprawozdanie polityczne KC PZPR wygłoszone na I Zjeździe PPR 7 XII 1945 r.* W: *Artykuły i przemówienia*. T. I., s. 485. Warszawa 1962.

³¹ W. Gomułka *Nowa sytuacja — nowe zadania*. W: *Artykuły i przemówienia*, s. 217.

³² W. I. Lenin *Sojusz robotników z pracującymi i wyzyskiwanymi chłopami*. List do redakcji „Prawy”. W: *Dzieła*, t. 26, s. 33.

nia tej współpracy jest przyjęcie przez partie pośrednie budowy ustroju socjalistycznego jako celu swej działalności³³.

Cel, jakim jest budowa socjalizmu, to złożone zadanie będące sprawą wszystkich ludzi pracy, a nie tylko klasy robotniczej, choć nie wszystkie grupy i warstwy społeczne świadomość tego posiadają od pierwszych chwil istnienia władzy ludowej. Wraz ze wzrostem tej świadomości następuje zwiększenie się udziału tych warstw, ich inicjatywy i twórczej myśli, potęgujące wysiłki klasy robotniczej i jej awangardy. Współdziałanie tych warstw społecznych i ich ugrupowań jest więc nie tylko w pełni możliwe, ale niezbędne dla prawidłowego przebiegu budownictwa socjalistycznego³⁴. Słuszna jest także teza, że uboga, jeśli nie wręcz zwulgaryzowana jest myśl, iż socjalizm może być dziełem tylko komunistów, tylko ludzi uznających materialistyczny światopogląd³⁵.

Z tych też względów nie tylko możliwa, ale i niezwykle korzystna, jest współpraca ugrupowań politycznych ludzi pracy, tym bardziej że aczkolwiek lud pracujący wzięty w całości posiada wspólne interesy, to jednak wskutek tego, iż nie jest on jednorodny, że składa się z różnych grup społecznych, zachodzą — wprawdzie w sprawach drugorzędnych — pewne odmienności i zaznaczają się pewne różnice³⁶. Mimo tych różnic partie pośrednie pozwalają włączać całe grupy budowniczych nowego ustroju i pomnażać w ten sposób siły opowiadające się na rzecz socjalizmu. Ugrupowania te łatwiej mogą dotrzeć do środowisk, do których partia marksistowska miałaby dostęp utrudniony. Istnienie zatem tych ugrupowań rozszerza bazę społeczną władzy ludowej.

Partie sojusznicze ponoszą współodpowiedzialność za losy kraju, są partiami współrządzającymi choć uznają kierowniczą rolę partii klasy robotniczej. Współdziałanie to opiera się na wzajemnych ograniczeniach dokonywanych z uwagi na wspólny, podstawowy interes, stojący ponad wszystkimi zagadnieniami organizacyjnymi i funkcjonalnymi³⁷. W zakresie współdziałania partii marksistowsko-leninowskiej z partiami sojuszniczymi wypracowane już zostały różnorodne formy. Najszerzą z nich jest niewątpliwie instytucja frontu narodowego, kierowanego przez partie na zasadzie porozumienia międzypartyjnego (np. w Polsce). Front narodowy jest przy tym nie tylko najszerszą pojętą platformą współpracy partii, ale i innych organizacji o charakterze politycznym, społecznym, zawodowym itp.

Dużą rolę w dziedzinie zacieśnienia współpracy między partiami od-

³³ Por. A. Machnienko *System wielopartyjny...*, s. 109. W odniesieniu do Polski zob. W. Gomułka *Przemówienia 1956—1957*, s. 114, a także S. Zawadzki *O polskiej drodze do socjalizmu*. Warszawa 1957, s. 16 i nast.

³⁴ Por. W. Gomułka *Przemówienia 1956—1957*, s. 32, 463 i inne.

³⁵ Tamże, s. 33.

³⁶ Ten aspekt zagadnienia podkreśla i rozwija A. Łopátka *Kierownicza rola partii...*, s. 186 i nast.

³⁷ Zagadnieniu temu sporo uwagi poświęcił m. in. W. Gomułka (*Suwerenność Polski — dobrem najwyższym*) stwierdzając: „Nie tylko Stronnictwo Demokratyczne ograniczyło swoją suwerenność na rzecz PPR, ale i PPR ograniczyła swoją suwerenność na rzecz Stronnictwa Demokratycznego. Partia nasza uważa, że warto jest poświęcić coś z suwerenności poszczególnych stronnictw politycznych, że warto jest na przykład zawrzeć wspólny blok wyborczy, wyrzec się demagogicznej agitacji wyborczej, jeśli przez to wzmacnia się siłę i suwerenność Polski.” W: *Artykuły i przemówienia 1946—1948*, s. 181.

grywają istniejące w Polsce komisje porozumiewawcze oparte na zasadzie parytetu, występujące zarówno na szczeblu centralnym, jak i w terenie, stanowiąc roboczą formę uzgadniania, ustalania wspólnych zadań, podejmowania wytycznych.

W państwach, w których na terenie parlamentu działają frakcje, czy kluby parlamentarne grupujące członków poszczególnych partii ich przewodniczący wchodzi w skład organów kolegialnych, wewnętrznikierowniczych parlamentu stanowiących równocześnie forum współdziałania i uzgadniania stanowisk, czynnik usprawniający działalność organu przedstawicielskiego (organem tym w PRL jest Konwent Seniorów, w Bułgarii — Biuro Zgromadzenia Ludowego).

Jako formę współpracy międzypartyjnej uznać niewątpliwie należy odbywanie spotkań i narad kierownictw istniejących partii, jak również udział przedstawicieli poszczególnych partii w zjazdach i posiedzeniach władz naczelnych bratnich ugrupowań.

Skuteczną wreszcie — jak dowodzą tego choćby doświadczenia Polski — formą współdziałania jest podejmowanie wspólnych wytycznych w różnych dziedzinach życia politycznego i gospodarczego — np. w Polsce wytyczne KC PZPR i NK ZSL dotyczące rozwoju rolnictwa, czy KC PZPR i CK SD w sprawach rzemiosła itd.³⁸

Tak więc można w konkluzji stwierdzić, iż stosunki jakie ułożyły się w Polsce między istniejącymi partiami są stosunkami nowego typu. Stanowią one wyraz istnienia nowego systemu charakteryzującego się działaniem bloku partii marksistowsko-leninowskiej i stronnictw politycznych. Przydatność zaś tego systemu i słuszność stosunków istniejących w jego ramach w pełni potwierdziła praktyka życia politycznego dwudziestopięcioletnia w Polsce Ludowej.

Stąd też tezy KC PZPR na V Zjazd Partii stwierdzają: „Nieodłączną cechą demokracji socjalistycznej jest kierownicza rola marksistowsko-leninowskiej partii klasy robotniczej w państwie socjalistycznym.” Jednocześnie jednak tezy podkreślają znaczenie współpracy międzypartyjnej, współdziałania PZPR z samodzielnymi stronnictwami sojuszniczymi. „Partia — czytamy w tezach — współdziała w sprawowaniu władzy z sojuszniczymi stronnictwami politycznymi, skupionymi we Froncie Jedności Narodu. Zjednoczone Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Demokratyczne jako samodzielne partie polityczne, stoją na gruncie budowy socjalizmu pod kierownictwem naszej partii, wnoszą swój wkład w rozwój demokracji socjalistycznej, ponoszą współodpowiedzialność za politykę państwa i losy kraju.”³⁹ [podkreślenie — W. S.]

---

³⁸ Szerzej poruszaną tu problematyką zajmuje się A. Machnienko w pracy *Mnogopartijnaja sistiemna...*, s. 162—167.

³⁹ XII Plenum KC PZPR, 8—9 lipca 1968 r. *Tezy KC PZPR na V Zjazd Partii*. Warszawa 1968, s. 50 i 51. Zob. też *V Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*. Warszawa 1969, s. 966 i n.

ПАРТИЙНЫЕ СИСТЕМЫ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ СТРОЕ

Резюме

Исходя из факта существования в некоторых социалистических государствах различного числа политических партий (одна, две или несколько) автор пытается охарактеризовать отношения между партиями, определяет существующую в этих государствах партийную систему. Автор считает, что деление систем на однопартийную, двухпартийную или многопартийную, деление, сформировавшееся в капиталистическом строе и отвечающее сущности господствующих там межпартийных отношений, не находит обоснования в социалистическом государстве, так как механизм этих отношений здесь совсем другой. Прежде всего это можно отнести к одно- или двухпартийным системам, а особенно к многопартийной системе.

Межпартийные отношения в Польше и в других социалистических государствах, в которых вместе с коммунистическими партиями существуют другие партии трудящихся, складываются по специфическим принципам: а) существуют политические организации, объединяющие в своих рядах только людей труда, б) основной существования этих организаций является тесное сотрудничество друг с другом, а не политическая борьба, в) не наблюдается явления ротации партии в руководящих органах государственной власти, г) основной характерной чертой межпартийных отношений является руководящая роль марксистской партии, которая признается всеми политическими группировками.

Следующая часть статьи посвящена генезису однопартийной системы в СССР, а также причинам существования других партий при социалистическом строе. Существующая в Польше партийная система отличается тесным сотрудничеством всех политических группировок. Автор предлагает назвать такую систему системой партий, объединенных в единый блок. Такая система уже существовала в Польше в 40-х годах. Дальше автор рассматривает существующие в Польше формы сотрудничества между политическими партиями.

SYSTÈMES DE PARTI DANS LE RÉGIME SOCIALISTE

Résumé

Ayant admis pour le point de départ le fait d'existence, dans divers pays socialistes, d'un nombre de partis politiques divers (un, deux ou plusieurs partis), l'auteur essaie de caractériser les rapports entre les partis dans ces pays et de définir le système de parti. Il est d'avis que la division de ces systèmes en ceux à un, à deux ou à plusieurs partis, cette division ayant été formée dans le régime capitaliste et correspon-

dant en réalité aux rapports entre les partis dans ce régime-là, ne trouve pas de motivation dans un Etat socialiste car, dans ce dernier, le mécanisme des rapports en question est différent. Cela concerne le système à un et à deux partis, mais ce problème se rapporte tout particulièrement au système à plusieurs partis.

En Pologne et dans ces pays socialistes où, à côté du parti communiste, il y a d'autres partis politiques du peuple travailleur, les rapports entre les partis s'arrangent suivant les principes spécifiques, car: a) peuvent exister uniquement les groupements du peuple travailleur, b) ces organisations ne mènent pas de lutte politique, mais elles collaborent, c) le phénomène de rotation des partis au gouvernail de l'Etat n'a pas lieu et d) le parti marxiste — ce qui est le plus caractéristique — joue dans la société un rôle directeur, et ce fait est reconnu par les autres groupements politiques.

Dans la suite de l'article l'auteur s'occupe de la genèse du système d'un seul parti en U.R.S.S., de même que de la cause de l'existence des autres partis dans le régime socialiste. Vu le fait d'une collaboration étroite de tous les groupements, il propose de définir le système des partis en Pologne comme système des partis bloqués, ce terme ayant été déjà employé en Pologne dans les années 40 et exprimant l'essence des rapports entre les partis. Pour finir, l'auteur traite des formes de collaboration des partis politiques en Pologne.